ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИҲАЛАРНИ МОЛИЯЛАШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ .

Собиров И.Х.
Сам ИСИ,
“Банк иши” кафедраси доценти, иф.н.
Озодова Сабина Фаррух қизи
Сам ИСИ,
“Банк молия хизматлари”
факультети 3 курс талабаси.
https://doi.org/10.5281/zenodo.24358973

Аннотация: Мақолада Ўзбекистонда амалга оширилаётган изчил ислоҳотларнинг устувор йўналишлари, кичик ва бизнес, хусусий тадбиркорликни ривожлантиришда инвестицион лойиҳаларни молиялаш зарурати ва хорижий кредит линиялари ва банклар маблағлари ҳисобидан молиялаштириш имкониятлари, ҳамда ишбилармонлик муҳитини яратишда кафолатли жамғармалар ташкил этиш орқали инвестицион муҳитни янада такомиллаштириш ҳақида таклиф ва хуласалар келтирилган.
Калит сўзлар: инвестиция, нвестицияон лойиҳа, стратегия, ишбилармонлик муҳити, кредит линиялар, кафолат фонди, ликвид, Бери индекс.

ATTRACTIVENESS OF INVESTMENT PROJECTS AND A MECHANISM FOR ASSESSING THE STRUCTURE OF FINANCING

Abstract: The article highlights the priorities of successive reforms in Uzbekistan, the need to Finance investment projects for the development of small and medium-sized businesses and private entrepreneurship and the possibility of financing through foreign credit lines and banks, as well as conclusions and proposals for further improvement of the investment climate by creating guaranteed funds to create a business environment.
Key words: investment, investment project, strategy, business environment, credit lines, insurance fund, liquidity, Bury index.

ПРИВЛЕКАТЛЬНОСТЬ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ И МЕХАНИЗМ ОЦЕНКИ СТРУКТУРЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ

Аннотация: В статье освещены приоритетные направления последовательных реформ в Узбекистане, необходимость финансирование инвестиционных проектов для развития малого и среднего бизнеса и частного предпринимательства и возможности финансирования за счет иностранных кредитных линий и банков, а также выводы и предложения по дальнейшему улучшению инвестиционного климата путем создания гарантированных фондов для создания бизнес-среды.
Ключевые слова: инвестиция, нвестицияонный проект, стратегия, деловая среда, кредитные линии, фонд страхования, ликвид, индекс Бери.

Ўзбекистонда инвестиция фаолияти Ўзбекистон Республикасининг “Инвестиция фаолияти тўғрисида”, “Хорижий инвестициялар тўғрисида”, “Кафолатлар ва хорижий инвесторлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида”ги Қонунлар билан тартибга солинади. [1]

Республика иқтисодиётига тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш фаолияти самарадорлигини ошириш, хорижий инвесторларни мамлакатимиз имкониятлари ва салоҳияти тўғрисида хабардор қилиш, хорижий инвестицияларни жалб этиш ва ўзлаштириш соҳасида давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий ижро ҳокимияти органлари фаолиятини мувофиқлаштиришни яхшилаш 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида амалга оширишга оид чора тадбирлар доирасида муҳим ишлар амалга оширилди. [2]

Ушбу харакатлар стратгиясинин давоми сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси” тўғрисидаги ПФ-60-сон Фармонида миллий иқтисодиётни ривожлантириш, унинг ўсиш суръатларини замон талаблари даражасида таъминлаш йўналишига қаратилган 133 та чора-тадбир белгиланди.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган изчил ислоҳотларнинг устувор йўналишларидан бири-бу кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришдир. Халқаро андозалар талабларига мос равишда ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш учун кичик бизнес субъектларига ривожланган хориж давлатларининг ишлаб чиқариш технологиялари зарур бўлади, лекин бундай ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш истаги бўлган кичик бизнес субъектларининг барчаси ҳам ўз маблағлари ҳисобидан бу ишни амалга ошира олмайди.

Бунда кичик бизнес субъектларининг яхши инвестицион лойиҳалари хорижий кредит линиялари ва банклар маблағлари ҳисобидан молиялаштирилади. Бозор иқтисодиёти шароитида хусусий бизнесни молиявий қўллаб қувватлашда хорижий кредит линиялари маблағларини банклар орқали реал секторга жалб қилиш ҳисобига кичик ишлаб чиқаришни ривожлантириш муҳим аҳамият касб этади. Келажакда улар негизида, молиявий жиҳатдан бақувват, кўп тармоқли йирик ишлаб чиқариш корхоналари шаклланиши кўзда тутилади.

Хорижий кредит линиялари ҳисобидан кредитлар, тадбиркорлик субъектларига экспортга мўлжалланган ва импорт ўрнини босувчи маҳсулотлар, яъни қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ва бошқа маҳаллий хом ашё ресурсларини қайта ишлашни, машинасозлик ва электрон саноати учун деталлар ва узеллар ҳамда кундалик эҳтиёждаги халқ истеъмоли товарларини ишлаб чиқаришни назарда тутадиган инвестицион лойиҳаларга ўрта ва узоқ муддатга берилади.

Жадвал-1

Самарқанд вилояти бўйича фаолият юритаётган хорижий сармоя иштирокидаги сохалар ўзгариши динамикаси (дона)

№	Соҳалар	2023 й.	2024 й.	2025 й.	2025/2024 (%)
1	Қишлоқ хўжалиги	42	53	74	139,62
2	Саноат	344	374	532	142,25
3	Қурилиш	9	12	21	175,00
4	Савдо	71	68	119	175,00
5	Ташиш ва саклаш	12	12	19	158,33

6	Яшаш ва овқатланиш бўйича хизматлар	8	12	15	125,00
7	Аҳборот ва алоқа	0	1	1	100,00
8	Соғликни сақлаш ва ижтимоий хизматлар кўрсатиш	4	4	9	225,00
9	Бошқа турлар	48	47	61	129,79
	Жами	**538**	**583**	**851**	**145,97**

Манба: Самарқанд вилояти хокимлигининг хисобот йиллар бўйича иқтисодий кўрсаткичлари маълумотларидан

Юқоридаги жадвалдан кўриш мумкинки, Самарқанд вилояти бўйича фаолият юритаётган хорижий сармоя иштирокидаги сохалар инвестициялар салмоғи 2024 йилда олдинги йилларга нисбатан сезиларли даражада юқоридир. Бу соҳалар ичида юқори ўринларда саноат, савдо ва қурилиш соҳалари самарали инвестицион лойиҳаларни амалга оширилаётганлигидан далолат беради.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикаси ТИФ Миллий банки", "Агробанк", "Ўзсаноатқурилишбанк", "Асака"банк, "Ипотека"банк, "Ипак Йўли" банки, "Микрокредит"ва "Ҳамкорбанк"лар томонидан кичик бизнес субъектларининг инвестицион лойиҳаларини молиялаштириш учун хорижий кредит линиялари жалб қилинган.

2023-2025 йилларга Республикамиз тадбиркорлик субъектларининг инвестицион лойиҳаларини молиявий қўллаб-қувватлаш мақсадида катта миқдоридаги хорижий кредит линиялари очилган ҳамда кичик бизнес субъектларининг инвестицион лойиҳаларини молиялаштириш кўзда тутилган. Ўзлаштирилган кредит линиялари ҳисобига янги ишчи ўринлари яратилиши таъминлақмоқда.

Чет эл кредитлари ўз вақтида ўзлаштирилмаслигининг яна бир сабаби, кредит берилишида асосий шартлардан бири бўлган кредит таъминотининг етишмаслигидир. Инвестицион лойиҳалари маъқулланган тадбиркорлик субъектларининг 40-50 фоизи белгиланган миқдордаги ёки ликвидли таъминот турини тақдим этолмаганлиги сабабли лойиҳаларни молиялаштириш кечикмоқда.

Ҳозирги кунда ушбу муаммоларнинг ечимини топишга айрим омиллар, яъни:

- кўчмас мулк бозорининг (ишлаб чиқариш характеридаги) ривожланмаганлиги;
- қимматли қоғозлар бозорининг етарли ривожланмаганлиги;
- кафил бўла оладиган молиявий барқарор корхоналарнинг камлиги салбий таъсир кўрсатмокда.

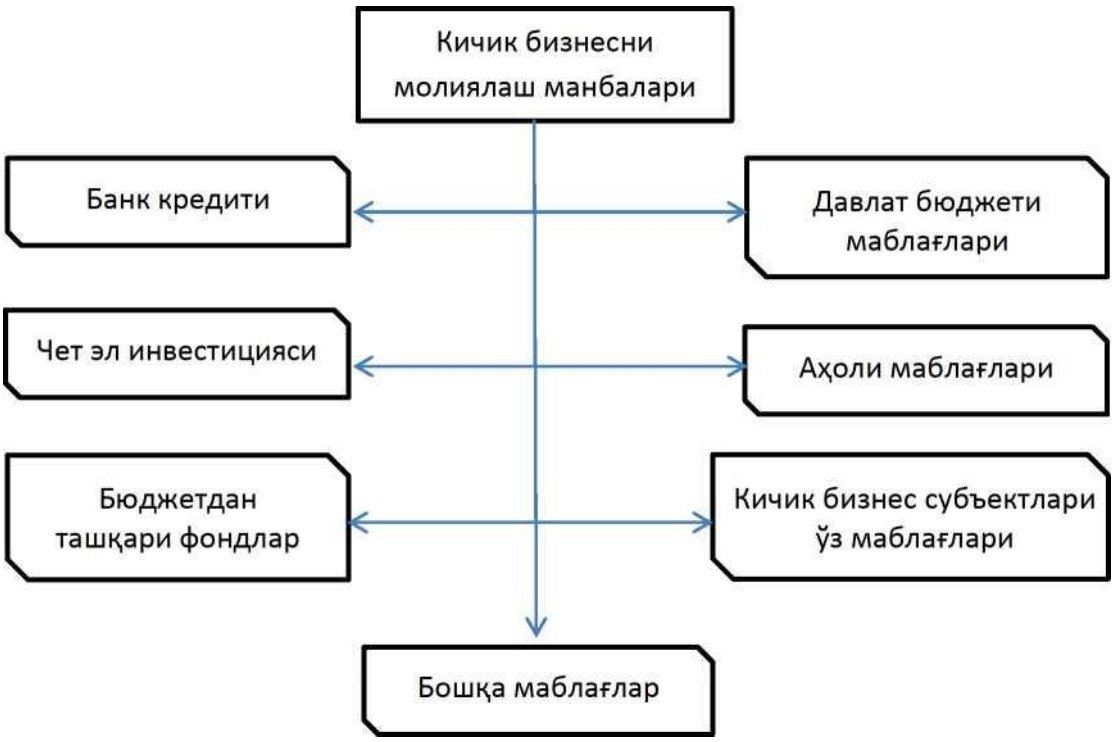
Хўжалик субъектларининг кредит олишда таъминотининг етишмаслиги муаммоси фақат бозор иқтисодиётига ўтаётган давлатларда эмас балки, ривожланган АҚШ, Япония ва Европа давлатларида ҳам мавжуд. Ушбу давлатларда бу муаммо Давлат кафолат фонди орқали тижорат банклари кредитларининг 50-60 фоизигача миқдорида кафиллик бериш орқали ўз ечимини топади.

Ушбу муаммонинг долзарблигини инобатга олиб, 2020 йилда 18та давлатлараро расмий ташрифлар амалга оширилди ва 52 миллиард долларлик 1 минг 80та лойиҳа бўйича келишувларга эришилди.

Жаҳон банки, Европа тикланиш ва тараққиёт банки, Ислом ва Осиё тараққиёт банклари, бошқа халқаро молия институтлари билан ҳамкорликдаги инвестициялар ҳажми 8,5 миллиард долларни ташкил этди.

Бугунги кунда юртимизда, чет эл инвестициялари ҳисобидан қиймати 23 миллиард долларлик 456та лойиҳа амалга оширилмоқда.

Ушбу лойиҳларни амалга ошириш учун молиялаштириш дастакларини такомиллаштириш билан боғлиқ бўлган муаммоларга ечим топишимиз зарурдир. Иқтисодиётнинг турли мулк ва хўжалик юритиш шаклларидан кенг фойдаланишга ўтиши, хусусий тадбиркорлик ва кичик бизнеснинг тараққиёти билан молия муносабатлари ҳам бозор талаблари асосида ривожланиши учун муҳим туртки олди. Юқоридагилардан келиб чиқиб, кичик бизнес корхоналарини молиялаштиришнинг турли хил манбаларини қуйидаги расм ҳолида тасвирлаш мумкин (1-расм).

1-расм. Кичик бизнес корхоналарини молиялаштириш манбалари

Ушбу маблағларни жалб этиш имкониятларининг янада мустаҳкамланишига эришиш ҳамда турли солиқ имтиёзларининг қўлланилиши мақсадида кичик бизнес келгуси тараққиёти учун хориждан капитал қабул қилувчи томонидан инвестиция муҳити моделини ишлаб чиқиш ҳар томонлама асосланган ташқи иқтисодий алоқаларни аниқлаб берувчи воситадир. У орқали хорижий инвесторга таъсир кўрсатувчи омиллар тўғрисида аниқ тушунчаларга эга бўлиш, хорижлик инвесторларнинг хулқ-атворини ҳар томонлама англаш ва мамлакатдаги иқтисодий ҳолатни чуқурроқ баҳолаш имконияти пайдо бўлади. Бу жараёнларнинг барчаси республикамизнинг бошқа давлатлар билан дастлабки иқтисодий муносабатларини йўлга қўйиш жараёнида четдан капитални жалб қилишда муҳим аҳамият касб этади.

Инвестиция муҳити объект категорияси бўлиб, ҳар бир алоҳида олинган вақт доирасида инвесторлар учун ҳақиқатда мавжуд бўлган шарт- шароитлар мажмуасини акс эттиради. Лекин, ҳозирги шароитда инвестиция муҳити фақат давлат органлари таъсири остида шаклланмоқда. Албатта, бу ишларни амалга оширишда жаҳон тажрибасидан, жумладан, хорижий инвестиция билан ташкил этилиб, юксак иқтисодий кўрсаткичларга эришган компания ва фирмалар тажрибасидан кенгроқ фойдаланиш керак. Бу жараённи амалга оширишда миллий хусусиятларни ҳам ҳисобга олиш лозим. Давлат ҳокимиятининг таъсирчанлиги инвестиция муҳитини аниқловчи омиллардан биридир. Шундан келиб

чиқиб, ҳар бир капитал жалб қилувчи мамлакат маълум бир инвестиция тизимига эгалигини таъкидлаш мумкин. Бу тизим ҳуқуқий меъёрлар ва муассасалардан иборат хорижий инвестицияларни қабул қилиш тизими ва инвестиция муҳитини ўз ичига олади. Хорижий капитални қабул қилиш тизими инвестиция муҳитининг компоненти бўлиб хизмат қилади ва унга нисбатан мустақил равишда ташкил этилади. Чунки, у инвестиция муҳитини ўзгартиришга қодирдир. Хорижий инвестицияларни қабул қилиш тизими қабул қилувчи томонининг хорижий капитални миллий иқтисодиётга қулай равишда кириб келишини намоён этади, инвестиция муҳити кириб келган капитални мамлакат ичида оптимал равишда ўсиб бориш вазиятига баҳо беради.

Умумжаҳон банки тадқиқотларига кўра мамлакат инвестиция муҳитига таъсир қилувчи омиллар қуйидагилардан иборат, деб ҳисобланади:

- иқтисодий сиёсат ва ҳуқуқий-меъёрий амалиётнинг ноаникдиги;
- коррупция даражаси;
- суд тизимининг сифати;
- жиноятчилик даражаси;
- «солиқ юки» ва солиққа тортиш тизимини ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш тизими;
- молия ресурсларини олиш имконияти ва молиялаштириш қиймати;
- электр билан таъминланганлик даражаси ва сифати;
- ишчилар малака даражаси ва меҳнат қонунчилигининг сифати.

Ушбу ёндашув инвестицион жозибадорликни таъминлашнинг институционал омилларига алоҳида эътибор қаратилганлиги билан ажралиб туради. Жаҳон банки томонидан таҳлил этиладиган инвестиция муҳитига таъсир этувчи омиллар инвестиция риски билан боғлиқ. Ушбу услубиятга мувофиқ мамлакатнинг инвестиция имкониятларига баҳо берилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси” тўғрисидаги ПФ-60-сон Фармони.
2. Собиров, И. Х., and М. Джураева. "СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ВЕНЧУРНОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ." *Проблемы устойчивости развития социально-экономических систем*. 2022.
3. Собиров, И. Х., and П. И. Собиров. "ҚУРИЛИШ СОҲАСИНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ, РАҚАМЛАШТИРИШ ВА ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШ СТРАТЕГИЯСИ." *Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётини модернизациялаш ва инновацион ривожлантириш шароитида қурилиш комплекси ва кўчмас мулк бозорини ривожлантиришнинг иқтисодий муаммолари* (2020): 74.